

**הנדון: מסמך הכנה לדיון בהצעת חוק בתי המשפט (תיקון מס' 90) (מינוי מומחה מטעם בית המשפט),
התשע"ז-2017, ובהצ"ח בתי המשפט (תיקון – מומחה מטעם בית המשפט בתביעת נזיקין בשל עבירת
מין), התשע"ז-2017 של חה"כ איילת נחמיאס ורבין**

בפני הוועדה שתי הצעות חוק:

בהצעת החוק של חברת הכנסת נחמיאס ורבין מוצע לתקן את חוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984 (להלן – החוק), ולקבוע שבתביעה אזרחית של נפגע עבירה כלפי מי שהורשע בביצוע עבירת מין, לפי סימן ה' בפרק י' בחוק העונשין, כלפיו, יהיה בית המשפט רשאי למנות מומחה שיחווה דעתו בכתב בעניין הנזק הגופני או הנפשי שנגרם לתובע, וזאת במקום הבאתם של מומחים מטעם הצדדים, שימונו ברשות בית המשפט בלבד. כן מוצע לקבוע כי אם מינה בית המשפט מומחה מטעמו בהתאם לתקנות לפי סעיף קטן (א), לא יהיה רשאי בעל דין להביא עדות נוספת של מומחה לעניין הנדון, אלא ברשות בית המשפט ומטעמים מיוחדים שיירשמו.

בהצעת החוק הממשלתית מוצע לקבוע הסדר כללי של מינוי מומחה על ידי בית המשפט – על ידי הסמכה כללית לשר המשפטים לקבוע בתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, הוראות מיוחדות לעניין מינוי מומחה מטעם בית המשפט בעניינים המנויים בתוספת החמישית המוצעת (להלן – "הסדר המסגרת"). כמו בהצעה הפרטית, גם כאן מוצע לקבוע כי בעלי הדין לא יהיו מורשים להביא מומחה נוסף מטעמם. בנוסף מוצע לקבוע בתוספת, כבר עתה, את הנסיבה שבהצעת חה"כ נחמיאס ורבין, בדבר שינוי הסדר המומחה לעניין נפגעי עבירת מין, כאמור.

כמפורט להלן, בהרחבה, על הוועדה להכריע האם לעת עתה יש מקום להסתפק בהסדר הספציפי של מינוי מומחה יחיד למקרה של תביעת נפגע עבירה (ובפרט של נפגע עבירת מין), או שמא יש מקום, כבר עכשיו, לקבוע הסדר מסגרת כללי שיאפשר להוסיף בעתיד עניינים נוספים לגביהם יחול ההסדר המיוחד. מובן, כי ככל שהוועדה תבקש לקדם את הסדר המסגרת הכללי, הדבר ידרוש דיון נרחב יותר, בו יהיה ניתן ללבן את מכלול השיקולים, הקריטריונים והנסיבות שבהם יתווספו נושאים נוספים להסדר המסגרת.

מינוי מומחה על ידי בית המשפט – ההסדר הקיים

על פי הדין הנוהג היום, רשאי, ככלל, כל צד בהליך אזרחי להביא מומחה מטעמו להוכחת עילת התביעה או הפרכתה. הבאת מומחה בעניין רפואי נעשית עם הגשת כתב התביעה¹ והבאת מומחה בעניין שאינו רפואי יכולה להידחות עד לשלב הגשת התצהירים². הסדר זה מתאים לשיטה האדוורסרית בה כל צד מביא את טיעונו בפני בית המשפט, וכל צד רשאי לחקור את המומחה מטעם הצד השני³. עם זאת, גם כיום יש לבית המשפט (או לרשם) סמכות למנות מומחה מטעמו, בעניין בו קיימת מחלוקת בין בעלי הדין והמומחים מטעמם⁴. במקרים בהם נקבע המומחה מטעם בית המשפט בהסכמת בעלי הדין, לא יוגשו, ככלל, חוות דעת מומחה מטעמם, ואם הוגשו קודם למינוי – ייראו בהן כאילו לא נתקבלו כראיה, אלא אם נקבע אחרת. להסדר זה שני חריגים: בחוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975 (להלן – "הפלת"ד"), בסעיף 6א בו, ובחוק בתי משפט לענייני משפחה, התשנ"ה-1995 (סעיף 26(א)(2) וסעיף 8(ג)). במקרים אלו ממנה בית המשפט מומחה או מומחים (ככל שנדרש מומחה במספר עניינים) מטעמו מלכתחילה, והצדדים אינם מביאים מומחה מטעמם אלא באישורו של בית המשפט, ובמקרה של הפלת"ד – גם מטעמים מיוחדים שיירשמו.

¹ תקנה 127 לתקסד"א;

² תקנה 129 לתקסד"א;

³ תקנה 130 לתקסד"א;

⁴ תקנה 130 לתקסד"א;

ההסדר הנוכחי של הבאת מומחה מטעמו של כל צד, מתאים לשיטה האדוורסרית, כאמור, ויש בו מספר רב של יתרונות, כגון הימנעות מהחשש של העברת שיקול הדעת השיפוטי מבית המשפט למומחה מטעמו; חשיפת בית המשפט למספר דעות מקצועיות לגיטימיות במקום הגבלתו לעמדה אחת, באופן הפורס בפניו תמונה טובה יותר של המקרה; ובנוסף, קיימת הנחה שחשיפת בית המשפט לדעות מנוגדות באופן קיצוני מאפשרת לו להגיע לתוצאה מאוזנת, מדויקת ואמינה יותר, מאשר הסתמכות על חוות דעתו של מומחה יחיד.

לצד יתרונות אלו מעורר הסדר זה גם קשיים. בין הקשיים, היותם של שני המומחים "מומחים מטעם" (בניגוד למומחה בית המשפט שהוא מומחה נייטרלי) ופגיעה ביעילות, שכן ריבוי חוות דעת של מומחים שונים לא תמיד מקדם את יכולתו של בית המשפט להכריע בעניינים שבמומחיות, ובנוסף הוא יוצר התדייניות ועלויות גבוהות לצדדים. נציין כבר כעת, כי ביחס לתביעה אזרחית של נפגע עבירת מין, חלק מהקשיים הללו מצטמצמים. בנוסף, כפי שיובהר, קיימים שיקולים נוספים התומכים בשינוי ההסדר, חרף הקשיים.

נוכח שיקולים אלו עמד הסדר מינוי מומחים על שולחן של ועדות בדיקה רבות – בין כנושא מרכזי ובין כאחד מנושאי הבדיקה. בין הוועדות, ועדת המשנה לניהול הליכים במשפטים אזרחיים בראשות כב' השופט מלץ (להלן – "ועדת מלץ"); הוועדה לבדיקת מבנה בתי המשפט הרגילים בישראל בראשות כב' השופט אור מאוגוסט 1997 (להלן – "ועדת אור"); הוועדה לבחינת דרכי ייעול ההליכים המשפטיים בראשות כב' השופטת רות רונן מיוני 2008 (להלן – "ועדת רונן"); ועדת הבדיקה בנושא מינויים של בעלי תפקידים בשכר על ידי בתי המשפט מאוגוסט 2008 בראשות כב' השופטת שטרסברג-כהן (להלן – ועדת "שטרסברג-כהן"); ועדת הבדיקה בענין מינוי בעלי תפקידים בשכר על ידי בית המשפט מספטמבר 2013 בראשות כב' הנשיא יצחק כהן (להלן – "ועדת כהן"); והוועדה לבדיקת האפשרויות השונות לגבי קביעה אחת של דרגת נכות של תובעים בתביעות נזיקין בראשות השופט אליעזר ריבלין (להלן – "ועדת ריבלין").

ככלל, המליצו הוועדות על הסדר של מינוי מומחה מטעם בית המשפט, אך סייגו את ההמלצה במספר עניינים. חלק מהוועדות הבהירו כי מינוי מומחה יחיד מחייב הותרת פתח, במקרים המתאימים, להבאת מומחים מטעם הצדדים וכן כי מינוי כאמור צריך להיות מסויג לעניינים מסוימים (ועדת ריבלין לדוגמה קבעה ש"יש לאבחן, לעניין מינוי מומחה רפואי, בין שאלת קביעת דרגת הנכות לבין שאלת החבות או נושא רפואי אחר שאינו נוגע לדרגת הנכות"). בנוסף הובהר שמינוי מומחה יחיד מחייב הסדרה משמעותית של אופן מינוי המומחה. בהקשר זה ציינו מרבית הוועדות ובכללן ועדת רונן וועדת ריבלין כי יש צורך לקבוע רשימה של מומחים אמינים שבית המשפט יוכל להיעזר בה כתנאי להסמכתו של בית המשפט לקבוע מומחה מטעמו. ועדת שטרסברג-כהן המליצה להסדיר את נושא מינוי המומחים על דרך של הקמת יחידה בהנהלת בתי המשפט שבראשה יעמוד עורך דין. כאשר היחידה תופקד על עריכת רשימות ממוסדות, כלל ארציות, של מיועדים למינוי ותבצע מעקב אחר בעלי התפקידים או המומחים המנויים ברשימה. עוד המליצה הוועדה להסדיר את הקריטריונים להכללה ברשימה ואת שכר המומחים הממונים על ידי בית המשפט.

מינוי מומחה על ידי בית המשפט – ההסדר המוצע

בהצעת החוק הממשלתית מוצע, כאמור, לתקן את חוק בתי המשפט ולהסמיך את שר המשפטים לקבוע בתקנות סדרי הדין הוראות מיוחדות לעניין מינוי מומחה מטעם בית המשפט בעניינים המנויים בתוספת החמישית המוצעת לחוק. מוצע כי רשימת העניינים שייקבעו בתוספת (ולחבדיל מההסמכה לקביעת התקנות) תיקבע באישור ועדת החוקה. עוד מוצע, כאמור, לקבוע כי אם מינה בית המשפט מומחה מטעמו בהתאם לתקנות לפי סעיף קטן (א), לא יהיה רשאי בעל דין להביא עדות נוספת של מומחה לעניין הנדון, אלא ברשות בית המשפט מטעמים מיוחדים שיירשמו. לצד קביעת הסדר המסגרת, מוצע למלא את ההסדר תוכן, ולקבוע בתוספת החמישית המוצעת פריט ראשון ובו "מצבו הרפואי של התובע בתביעה אזרחית בשל עבירת מין".

הצעה זו מעוררת מספר שאלות, הן פרוצדורליות והן מהותיות שראוי שהוועדה תיתן את הדעת עליהן. **שאלה ראשונה היא שאלת הדרך הראויה לתיקון ההסדר. בפרט, האם ראוי לקבוע הסדר זה על ידי הסדר מסגרת –** יצירת תוספת ובה פרט יחיד, כאשר התוספת צפויה להתמלא תוכן בהחלטה של שרת המשפטים, באישור ועדת החוקה? עוד יש לתת את הדעת על השאלה מה עתיד להיכנס לתוספת בהמשך? האם עניינים דוגמת הפריט הראשון המוצע, כגון עבירות נוספות, או שמא נושאים מקיפים יותר או שונים מהותית, כגון שינוי אופן מינוי המומחה בתחומי משפט בתחום ליקויי הבניה או בכל פקודת הנזיקין? **שאלה זו מצריכה לגישתנו מענה גם לשאלות האם ההסדר המוצע הכולל (להבדיל מההסדר המוצע בפרט 1) נכון וראוי והאם נעשתה על ידי הממשלה עבודה מספקת התומכת בהחלת הסדר הכולל? לבסוף יש לטעמנו לדון בהחלת ההסדר בנושא של נפגעי עבירות מין וכן לבחון האם יש נושאים אחרים שנכון להחיל את ההסדר החדש גם עליהם? והכל כפי שיפורט להלן:**

שאלה ראשונה: האם ראוי לקבוע את ההסדר כהסדר מסגרת כולל?

הדיון בבחינת ההסדר הראוי לעניין פלוני, ובפרט להבאתו לחקיקה ראשית או הסדרתו במסגרת חקיקת משנה, הוא רב שנים. כידוע, בהנחיה 2.3100 להנחיות היועץ המשפטי לממשלה ביקש היועץ להנחות את הממשלה בנושא זה, כדלקמן:

"רצוי כי החוק עצמו יקבע את ההסדרים הראשוניים, ככל שהדבר ניתן על-פי מהות הנושא בנסיבות העניין, ואילו מתקין התקנות יוסמך לקבוע בתקנות רק הסדרים משניים (כלומר, תקנות ביצוע).... רצוי אם כן להימנע ככל שניתן מחוקי-מסגרת או מסעיפי-מסגרת, המניחים את קביעת ההסדרים הראשוניים למתקן התקנות, אלא אם כן קיימים טעמים מיוחדים המצדיקים חקיקה כזאת, כגון כאשר מדובר בעיקר בקביעת פרטים בעלי אופי טכני שהתקנתם דורשת מיומנות מיוחדת או שאין להם חשיבות מעשית או עקרונית ניכרת, או בקביעת הסדרים הצריכים שינוי לעיתים תכופות, או בהסדרים החייבים על פי מהותם להיקבע בדחיפות".

לטעמנו הפיכת הכלל המשפטי כך שבמקום ההיתר לכל בעל דין להביא כל עד רלוונטי וכל מומחה מטעמו – יאסר הדבר, הוא שינוי משמעותי של השיטה ושל זכויותיו של בעל דין בהליך האזרחי. הדבר נכון בפרט מאחר, שכעולה מן הנוסח המוצע, הסדר המסגרת בהצעת חוק זו אינו מוגבל מבחינת רוחב הנושאים אותו הוא יכול לכלול, ומאחר שאין הסכמה בקרב הממשלה כי הנושאים שעשויים להתווסף לתוספת בהמשך, לא ייכללו רפורמות משמעותיות כגון תיקון ההסדר לפי פקודת הנזיקין. מאחר שכך, קשה לומר כי קביעת הסדר מסגרת בשלב זה מגובש וכי נכון להחילו. בפרט נזכיר כי ככל שהנושא גדול יותר, הרי שיש לו השלכות בעלות משמעות רבה על גורמים רבים – בעלי הדין (שההכרעה בעניינם עשויה להיות חורצת גורל כלכלי), השופטים, עורכי הדין והנהלת בתי המשפט. גם המומחים שפועלים בתחום ומתפרנסים ממנו יושפעו באופן משמעותי. על כן ראוי לטעמנו שהכללתו של תחום מסוים בהסדר המומחה מטעם בית המשפט המוצע, תיעשה במסגרת הצעת חוק נפרדת ובדיון ציבורי, לאחר שקילה ובחינה ראויה ושמיעת כלל הגורמים, כמו גם לאחר גיבוש תחומי ההסדר והקריטריונים להוספת נושאים נוספים להסדר בתוך משרד המשפטים. עוד נציין כי ככל שלא צפויים שינויים רבים בתוספת (אלא להפך) בשנים הקרובות, הרי שממילא לא נראה כי יש הכרח להסדר מסגרת שיתרונו הגדול הוא בהשאת ההסדר גמיש ודינאמי ונותן מענה לשינויים טכניים או תכופים.

שאלה שניה: האם אכן ההסדר המוצע ראוי, מהם קשייו ומהם הפתרונות המוצעים להם, ובאלו עניינים ראוי להחיל את ההסדר?

קביעת הסדר של מינוי מומחה מטעם בית המשפט, מחייב, כאמור, חשיבה ובחינה מעמיקה. כמובן, כי ככל שיוחלט שבשלב זה נכון להתמקד ולקבוע את ההסדר המוצע בפרט 1 לתוספת החמישית המוצעת (נפגעי עבירות מין) או לקבוע הסדר מסגרת מצומצם יותר (לדוגמא נפגעי עבירות בכלל ולא רק נפגע עבירת מין לפי סימן ה' בפרק י') –

הרי שניתן להסתפק בדיון פרטני הבוחן את נכונות ההסדר בהיבט הספציפי בו הוא מוצע.

מכל מקום, ביחס לקביעת ההסדר באופן כולל נציין כי למרות שקיימת תמיכה לנושא בהנהלת בתי המשפט, ובוועדות שהוקמו בניסיון לצמצם את העומס ולייעל את הטיפול בתיקי בתי המשפט, הרי שלא ניתן לומר כי נושא זה נקי ממחלוקות וקושיות. על כן ראוי שהוועדה תשקול את השאלות וההשלכות של החלת ההסדר הכולל:

ראשית, כאמור, קיים חשש להעברת שיקול הדעת השיפוטי מבית המשפט למומחה מטעמו. בפרט ככל שקביעת המומחה לא תתמצה בקביעת דרגת הנכות (ראו לעניין זה בין היתר את דוח ועדת ריבלין). בהקשר זה נציין כי מחקר שבחן את הסטייה של בית המשפט מהכרעות המומחה מטעמו מצא סטייה אפסית⁵, והדבר מעלה את השאלה מה תפקידו של בית המשפט והאם אין בכך, הלכה למעשה, אצילה של שיקול הדעת של בית המשפט וכיצד ניתן למנוע אצילה של שיקול הדעת?

שנית, יש לבחון כיצד יכולה להתמודד הנהלת בתי המשפט עם החשש מהגבלת בית המשפט לאסכולה או לדעה מקצועית יחידה במקום פריסת קשת הדעות בנושא מסוים? האם נבחן קושי זה? האם ניתן לצמצמו על ידי הרחבת תפקידו של מומחה בית המשפט לפרישת אסכולות נוספות, מקובלות ומקובלות פחות, בפני בית המשפט?

שלישית, ביחס לקושי ביצירת כללי הכרעה נכונים לבחירת המומחה, תפקידו ותשלום שכר הטרחה:

- **כיצד צפויה הנהלת בתי המשפט להתמודד עם הצורך ביצירת רשימת מומחים ראוייה מבחינה מקצועית ושמירתה אובייקטיבית ונטולת פניות? בהקשר זה נציין כי נראה שעורכי דין רבים ולפחות חלק מהשופטים סבורים כי מינויו של מומחה מכריע את התיק שלפניהם. אומנם, ניתן לצמצם מעט את החשש על ידי הקניית זכות וטו או דרישת הסכמה כלשהי למינוי על ידי הצדדים, אך גם במקרים אלו עלול להיווצר פער לטובתם של "שחקנים חוזרים" או בעלי דין מיוצגים, על פני בעלי דין לא מיוצגים. האם יש כוונה לבצע מעקב אחר המומחים וחוות הדעת? לקבל משוב מבעלי הדין?**
- **בחלק מהתיקים קיימת אפשרות לקביעתם של מספר רב של מומחים. כך לדוגמא במקרה של פגיעת גוף בעקבות תאונת דרכים יכולים להידרש מומחה מתחום האורתופדיה, הנוירולוגיה, רפואת הכאב ועוד. כיצד עתידה הנהלת בתי המשפט להתמודד עם החשש להיווצרותו של קושי להכריע מהו תחום או תחומי המומחיות הנדרשים? בפרט כאשר לא ניתן להביא מומחה נוסף. כיצד יידע בית המשפט לקבוע מהו התחום או תת תחום ההתמחות הנכון לכל מקרה ומקרה? יוער, כי לעניין זה עלו בין השאר בספרות הצעות למינויו של מומחה יועץ לבית המשפט⁶, אך נראה כי גם נושא זה מצריך דיון ובחינת יתרונותיו וחסרונותיו.**
- **בהקשר זה נציין כי ככל שייקבע ההסדר אנו סבורים כי נכון לשקול מתן משקל רב יותר להסכמת הצדדים למומחה, ולכל היותר לאפשרות שתעמוד להם להתנגד למומחה מסוים. משכך, אנו מציעים גם לשקול לכנות את ההסדר הסדר של "מומחה יחיד" ולא "דווקא" מומחה בית המשפט". נזכיר בהקשר זה כי המומחה אינו מועסק על ידי בית המשפט וזה אף אינו משלם את שכרו, אלא הצדדים.**
- **כיצד ייקבע שכרו של המומחה? נציין כי כיום יש טענה לפערים משמעותיים בין המחוזות.**
- **מי צפוי לשלם את שכרו של המומחה? האם תהיינה נסיבות בהן בית המשפט יוכל לאפשר או אף לחייב את נפגע העבירה לשלם עבור חוות הדעת? לדוגמא כאשר לנתבע אין במועד הגשת התביעה ממון לתשלום עבור חוות הדעת?**

⁵ על פרוצדורה, תכלית ושיקול דעת שיפוטי בדיני נזיקין: בחינת ההסדרים למינויים ולחקירתם של מומחים רפואיים בתביעות נזקי גוף. אורית נינאי-קליין ואורן פרז.

⁶ שם.

- האם מצב בו נמצא כי לתובע/ת אין נזק המחייב פיצוי אזרחי יישא התובע בשכר המומחה?
האם אין בקביעת כלל כזה כדי להרתיע את המומחה או את בית המשפט מלהימנע מלקבוע לתובע נכות כלשהי?
- האם קיימים מספיק מומחים שאינם מזוהים עם התובעים או הנתבעים בנושא זה ושמונים במתן חוות דעת לבית המשפט?
- מה יחשב "טעמים מיוחדים" לעניין האפשרות להביא מומחה מטעם אחד הצדדים או מומחה אחר במקום "מומחה בית המשפט" שמונה? האם נדרשת התיבה "מטעמים מיוחדים שיירשמו" או שדי להותיר את האמור לשיקול דעת בית המשפט?
- מה יקרה במקרים בהם לא תהיה לנתבע יכולת כלכלית להביא מומחה מטעמו? (כאשר מתקיימות הנסיבות בהן ראוי כי בית המשפט ירשה את הבאתו);
- האם לא נכון להבהיר בחקיקה ראשית (כפי שנעשה ב"פלת"ד) ולא רק בחקיקת משנה (תקסד"א) כי לצדדים יש סמכות לחקור את המומחה? להפנות לו שאלות הבהרה?
- איזו בקרה תהיה על המומחים הממונים על ידי בית המשפט? האם מונתה יח' ניהול על המומחים כהמלצת ועדת שטרסברג-כהן?

שאלה שלישית: האם ראוי להחיל את ההסדר המוצע במקרה של מינוי מומחה על ידי בית המשפט בתביעה אזרחית בשל עבירת מין לפי סימן ה' בפרק י' לחוק העונשין?

בהצעת החוק הפרטית המונחת בפני הוועדה מוצע להסדיר את מינויו של מומחה יחיד בתביעות אזרחיות של נפגע עבירה כלפי מי שהורשע בביצוע עבירת מין כלפיו. ביסוד הצעה זו עומדת התפיסה כי נפגעי עבירות מין סובלים באופן מיוחד מטראומה נפשית שקשורה לאובדן שליטה על הגוף והחירות והעדר מרחב אישי בר-הגנה. בקרב נפגעים אלו מוכרים תסמינים נפשיים של חרדה, קושי במתן אמון וביצירת קשרים חברתיים.

נפגע עבירה שניזוק בעבירה אשר נוהל בשלה הליך פלילי שהסתיים בהרשעה, זכאי להגיש נגד העבריין תביעת נזיקין לפיצוי בגין נזקיו. התביעה יכולה להיות מוגשת כתביעה אזרחית רגילה או כתביעה אזרחית הנגררת להליך פלילי בהתאם לסעיף 77 לחוק, בה מהווה ההרשעה חזקה חלוטה לעצם המעשה בגינו הורשע הפוגע (על התביעה להיות מוגשת בתוך 90 ימים מיום שהפך פסק הדין הפלילי לחלוט). ואולם, למרות קיומו של מנגנון מקל יחסית ביחס להוכחת המעשה, בפועל נמצא כי קיים מיעוט חריג של תביעות אזרחיות בעקבות הליך פלילי שנוהל בעקבות עבירת מין. מאחר שנמצא כי אחת הסיבות העיקריות למיעוט התביעות הוא הקושי הנפשי של נפגעי עבירות מין להיבדק בחלק מהמקרים על ידי שלושה מומחים (מומחה מטעם התובע/ת, מומחה מטעם הנתבע ולעיתים אף מומחה מטעם בית המשפט), כמו גם הנטל הכספי של הבאת מומחה מטעם התובע, נמצא כי יש מקום לניסיון להסיר את החסם. מכאן, שקיימת סיבה ותכלית מיוחדות לשינוי ההסדר הנוהג לעניין מינוי מומחה, בקשר לנפגעי עבירות מין.

לצד הסיבה הייחודית לתמיכה בקביעת ההסדר של מומחה יחיד, נציין כי חלק משמעותי מהקשיים שנטענו ביחס למינוי מומחה מטעם בית המשפט במקרה של נפגע עבירת מין מצומצמים יותר. כך לדוגמא, מאחר שמדובר בעיקר בנזק נפשי, יש להניח כי בית המשפט לא יידרש לבחינת מספר סוגים של מומחים. גם החשש לאסכולות שונות ביחס לנזקים חלש יותר.

שאלה רביעית: האם ראוי להחיל את ההסדר המוצע גם על נפגעי עבירות אחרים?

הצעת החוק עתידה לחול על עבירות המנויות בסימן ה' בפרק י' לחוק, ובכללן אינוס; בעילה אסורה בהסכמה; מעשה סדום; קיום יחסי מין עם מטופל נפשי בהסכמה שניתנה תוך ניצול תלות נפשית שמקורה בטיפול הנפשי ויחסי מין בין כהן דת לאדם שקיבל ממנו ייעוץ בנסיבות דומות; מעשה מגונה ומעשה מגונה בפומבי; ועבירות מין במשפחה ובידי אחראי על חסר ישע; כן כולל הפרק גם איסור על פרסום פרטי נפגע עבירת מין (ס' 352).

הגדרת "עבירת מין" בחוק הגנה על הציבור, התשס"ו-2006 אינה כוללת את סעיף 352 לחוק העונשין אך מנגד כוללת מספר רב של עבירות אחרות, שלא מוצע, בהצעות החוק, להחיל עליהן את ההסדר:

- "(1) (א) עבירה לפי סעיף 214(ב) עד (3) לחוק העונשין;
(ב) עבירה המנויה בסימן ה' בפרק י' לחוק האמור, למעט עבירה לפי סעיף 352 שבו;
(ג) עבירה של התעללות מינית בקטין או בחסר ישע לפי סעיף 368 לחוק האמור;
(ד) עבירה של חטיפה לשם מטרת סחר בבני אדם לפי סעיף 374 לחוק האמור, למטרת ביצוע עבירת מין כאמור בסעיף 377(א)(7) לאותו חוק;
(2) עבירה לפי סעיף 75 לחוק השיפוט הצבאי;"

לטעמנו יש מקום לבחון האם לא נכון לקבוע כי נפגעי כל העבירות האמורות יוכלו לפנות על פי ההסדר המוצע: כן אנו סבורים כי נכון לבחון את החלת ההסדר על נפגעי עבירות אחרים שחוו התעללות, השפלה ואלימות קשים, המביאים לפגיעות וקשיים דומים: כן יש לשקול לטעמנו הוספתם של נפגעי עבירות המתה?

נוסח מוצע לדין (בעקבות אחר שינויים הצעות הייעוץ המשפטי לוועדה):

חוק בתי המשפט (תיקון מס'...), התשע"ז-2017

הוספת סעיף 108 א.1. בחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984⁷ (להלן – החוק העיקרי), אחרי סעיף 108 [?] יבוא:

"מינוי מומחה 108א. (א) בתקנות סדרי דין לפי סעיף 108, רשאי שר המשפטים לקבוע, באישור ועדת החוקה, הוראות מיוחדות לעניין בדבר מינוי מומחה מטעם בית המשפט/ יחיד, אשר זהותו תיקבע ככל הניתן בהסכמה מצד בעלי הדין, אשר יחווה את דעתו בכתב בעניינים המנויים בתוספת החמישית אפשרות א': בעניין מצבו הרפואי של תובע שהוא נפגע עבירה בתביעה אזרחית בשל עבירת מין שהתובע הורשע בביצועה/ אפשרות ב': בעניין מצבו הרפואי של תובע שהוא נפגע עבירה [=כלשהיא] בתביעה אזרחית בשל עניין המנוי בתוספת החמישית.

(ב) מינה בית המשפט מומחה מטעמו/ משותף מטעם בעלי הדין, בהתאם לתקנות לפי סעיף קטן (א), לא יהיה רשאי בעל דין להביא עדות נוספת של מומחה לעניין הנדון, אלא ברשות בית המשפט [מטעמים מיוחדים שיירשמו [לדין – האם נדרשת הסיפה? אינה מופיעה בהוראה ביחס לבית המשפט לענייני משפחה]].

⁷ ס"ח התשמ"ד, עמ' 198; התשע"ז, עמ' 695.

(ג) — שר המשפטים, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, רשאי, בצו, לשנות את התוספת החמישית.

2. אחרי התוספת הרביעית לחוק העיקרי יבוא:

הוספת תוספת חמישית

“תוספת חמישית

(סעיף 108א)

1. — מצבו הרפואי של התובע בתביעה אזרחית בשל עבירת מין, לענין סעיף זה –

“תביעה אזרחית” – תביעה אזרחית הנגררת להרשעה בפלילים כאמור בסעיף 77, או משפט אזרחי שהוגש בו כראיה פסק דין חלוט במשפט פלילי לפי סעיף 42א לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל”א–1971⁸;

“נפגע”/ “נפגע עבירת מין – נפגע עבירה לפי אחד מאלה:

“עבירת מין” – עבירה לפי סימן ה' בפרק י' לחוק העונשין, התשל”ז–1977⁹ שהנתבע ביצע כלפי התובע והורשע בה.”

(1) (א) עבירה לפי סעיף 214(ב) עד (3ב) לחוק העונשין; [פרסום תועבה – ראו בסעיפים המצוטטים בסוף המסמך]

(ב) עבירה המנויה בסימן ה' בפרק י' לחוק האמור, [למעט עבירה לפי סעיף 352 שבו (?)];

(ג) עבירה של התעללות מינית בקטין או בחסר ישע לפי סעיף 368 לחוק האמור;

(ד) עבירה של חטיפה לשם מטרות סחר בבני אדם לפי סעיף 374 לחוק האמור, למטרת ביצוע עבירת מין כאמור בסעיף 377א(7) לאותו חוק;

(2) עבירה לפי סעיף 75 לחוק השיפוט הצבאי [=עבירת אונס שבוטלה לאחרונה].

הסבר להצעות החלופיות:

1. כמובהר, אנו סבורים כי עד לקיומו של דיון עקרוני בשאלת הסדר המומחה והקריטריונים להוספת נושא מסוים להסדר, נכון יהיה לנסח את ההסדר באופן מצומצם, ולהותיר את הסדרת הסדר המסגרת להסדרה הכוללת של הנושא. על כן יש לטעמנו לשקול לכתוב את ההסדר כך שיחול רק על פרט 1 בתוספת המוצעת, או לחלופין לנסח את ההסדר כך שהתוספת תכוון לרשימה מצומצמת ובעלת קריטריונים משותפים ברורים. לדוגמא, נפגעי עבירות למיניהן הפועלים במסגרת הליך אזרחי כנגד מי שהורשע בביצוע העבירה כלפיהם.
2. יש לשקול להבהיר כי מומחה מטעם בית המשפט ייקבע ככל הניתן בהסכמת הצדדים, וזאת על מנת לצמצם את הקושי שבקביעת מומחים מ”אסכולה” מסוימת.

⁸ דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 18, עמ' 421.
⁹ “התשל”ז, עמ' 226.

3. מוצע לשקול להרחיב את עבירות המין שבשלהן ניתן יהיה להפעיל את ההסדר המיוחד המוצע, וזאת נוכח ההנחה כי מרבית העבירות מגלמות את אותן ערכים ונסיבות שבשלהן מוצע ההסדר המיוחד.

סעיפי חוק רלוונטיים:

חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984

סמכות אזרחית נגדרת לפלילית

77. (א) הורשע אדם בבית משפט שלום או בבית משפט מחוזי והוגשה נגדו - ונגדו בלבד - תביעה אזרחית בשל העובדות המהוות את העבירה שבה הורשע, מוסמך השופט או המותב שהרשיעו, לאחר שפסק הדין בפלילים הפך לחלוט, לדון בתביעה האזרחית, אם ביקש זאת מגיש התביעה; לענין זה מוסמך בית משפט מחוזי לדון גם אם התביעה לפי שוויה היא בתחום סמכותו של בית משפט שלום.

(ב) שר המשפטים יקבע בתקנות את סדרי הדין בתביעה האזרחית, לרבות הוראות בדבר המועד והדרך להגשת התביעה וההליכים בערעור.

פקודת הראיות

קבילות פסק דין

42. א. (א) הממצאים והמסקנות של פסק דין חלוט במשפט פלילי, המרשיע את הנאשם, יהיו קבילים במשפט אזרחי כראיה לכאורה לאמור בהם אם המורשע או חליפו או מי שאחריותו נובעת מאחריות המורשע, ובכלל זה מי שחב בחובו הפסוק, הוא בעל דין במשפט האזרחי.

(1א) הוראות סעיף קטן (א) יחולו גם על פסק דין חלוט במשפט פלילי של בית משפט צבאי, כהגדרתו בתקנות שעת חירום (יהודה והשומרון – שיפוט בעבירות ועזרה משפטית), התשכ"ז-1967, כפי שהוארך תוקפן ותוקן נוסחן בחוק, מעת לעת.

(ב) הוראות סעיף זה אינן חלות על –

(1) פסק דין של בית משפט עירוני שלא ניתן מאת שופט של בית משפט שלום;

(2) ממצאים ומסקנות שבגזר הדין, להבדיל מהכרעת הדין.

חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984

פרק י"א: מומחים

הגדרות

125. בפרק זה –

"מומחה" – רופא, מומחה רפואי, או מי שעוסק כמומחה בנושא שבמדע, במחקר, באמנות או במקצוע;

"מומחה רפואי" – רופא בעל תואר מומחה ששמו כלול ברשימת הרופאים שנתפרסמה לפי תקנה 34 לתקנות הרופאים (אישור תואר מומחה ובחינות), תשל"ג-1973.

מומחה שיעץ עצה

126. מומחה שיעץ עצה או חיווה דעתו לאדם בענין שבתחום מומחיותו, לא יוזמן מטעם בית המשפט כמומחה באותו ענין כשאותו אדם צד בו.

חוות דעת רפואית

127. רצה בעל דין להוכיח ענין שברפואה לביסוס טענה מטענותיו, יצרף לכתב טענותיו תעודת רופא או חוות דעת של מומחה, לפי הענין, שנערכה לפי סעיף 24 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971 (להלן – חוות דעת); אולם רשאי בית המשפט או הרשם לפטור בעל דין מצירוף חוות דעת מטעמים מיוחדים שיירשמו.

בדיקה רפואית והגשת חוות דעת מטעם בעל דין אחר

128. (א) הגיש בעל דין חוות דעת בענין שברפואה, רשאי בעל דין אחר לשלוח לו, תוך שלושים ימים מהיום שהומצאה לו חוות הדעת, דרישה בכתב להעמיד את נושא חוות הדעת לבדיקה בידי רופא או מומחה רפואי מטעמו, ובלבד שהודיע לבעל הדין שהגיש את חוות הדעת שימציא לו, לפי דרישתו, העתק חוות דעת של הרופא או המומחה הרפואי מטעמו תוך זמן סביר לאחר הבדיקה.

(ב) רצה בעל דין לחלוק על טענת בעל דינו, יגיש לבית המשפט, תוך ששים ימים מהיום שהומצאה לו חוות הדעת, או תוך זמן ארוך יותר שקבע בית המשפט או הרשם, חוות דעת מטעמו, במספר עתקים כמספר עתקי כתב טענותיו; אולם רשאי בית המשפט או הרשם לפטור בעל דין מהגשת חוות דעת מטעמים מיוחדים שיירשמו.

חוות דעת מומחה מטעם בעל דין בענין שאינו רפואי

129. (א) רצה בעל דין להביא עדות בענין שבמומחיות, שאינו ענין שברפואה, לביסוס טענה מטענותיו, יגיש לבית המשפט חוות דעת של מומחה לאותו ענין לא יאוחר מהמועד שנקבע להגשת תצהירי העדות הראשית מטעמו, זולת אם קבע בית המשפט או הרשם אחרת; לא ניתנו הוראות בענין הגשת עדויות בדרך של תצהירי עדות ראשית ונקבע מועד לשמיעת ראיות – תוגש חוות הדעת לא יאוחר מתשעים ימים לפני ישיבת ההוכחות הראשונה, זולת אם קבע בית המשפט או הרשם אחרת.

(ב) רצה בעל דין, שנמסרה לו חוות דעת כאמור בתקנת משנה (א), להגיש חוות דעת מטעמו כראיה במשפט באותו ענין – יגיש לבית המשפט לא יאוחר מהמועד שנקבע להגשת תצהירי העדות הראשית מטעמו, זולת אם קבע בית המשפט או הרשם אחרת; לא ניתנו הוראות בענין הגשת עדויות בדרך של תצהירי עדות ראשית ונקבע מועד לשמיעת ראיות – תוגש חוות הדעת לא יאוחר משלושים ימים לפני ישיבת ההוכחות הראשונה, זולת אם קבע בית המשפט או הרשם אחרת.

(ג) חוות דעת מומחה, זולת חוות הדעת לפי תקנות משנה (א) ו-(ב), לא יוגשו מטעם בעלי הדין, אלא באישור בית המשפט.

(ד) הגיש בעל דין לבית המשפט חוות דעת בהתאם לתקנה זו, ימציא באותו מועד העתקים ממנה לכל שאר בעלי הדין.

(ה) אין באמור בתקנה זו כדי לגרוע מסמכותו של שופט בקדם משפט לפי תקנה 143.

מומחה מטעם בית המשפט

130. (א) בית המשפט או הרשם רשאי, בכל עת ולאחר שנתן לבעלי הדין הזדמנות נאותה להשמיע את טענותיהם, למנות מומחה או מומחים לענין במחלוקת בין בעלי הדין (להלן – מומחה מטעם בית המשפט).

(ב) מונה מומחה מטעם בית המשפט, והוגשו באותו ענין גם חוות דעת מומחים מטעם בעלי הדין לפי תקנות 127 עד 129 (להלן – מומחים מטעם בעלי הדין), לא ייחקרו המומחים מטעם בעלי הדין, זולת אם הודיע בעל דין על רצונו לחקור את כולם או מקצתם לפי תקנה 130א; הודיע כך בעל דין, ייחקרו המומחים כאמור באופן ובהיקף כפי שיקבע בית המשפט בהתחשב בנסיבות הענין, ובשים לב לחוות דעתו של המומחה מטעם בית המשפט ולעדויותו.

(ג) מונה מומחה מטעם בית המשפט בהסכמת בעלי הדין, יראו הסכמה זו כהסדר דיוני הכולל את ההוראות המפורטות להלן, אלא אם כן קבע בית המשפט או הרשם אחרת:

(1) לא יוגשו חוות דעת מומחה מטעם בעלי הדין;

(2) יראו חוות דעת מומחה שהגישו בעלי הדין קודם למינוי המומחה מטעם בית המשפט, כאילו לא נתקבלו כראיה.

(ד) אין בתקנה זו כדי לגרוע מכוחם של בעלי הדין להסכים שלא לחקור את המומחה מטעם בית המשפט, בין אם מונה בהסכמה ובין אם לאו; הוסכם כאמור, לא ייחקר המומחה מטעם בית המשפט, זולת אם ראה בית המשפט צורך בכך לשם בירור המחלוקת שלפניו.

הודעה על רצון לחקור מומחה שהגיש חוות דעת

130א. ביקש מי מבעלי הדין לחקור מומחה שהגיש חוות דעת, יודיע על כך לבית המשפט ולשאר הצדדים שלושים ימים לפחות לפני המועד שנקבע לשמיעת ראיות או בתוך שבעה ימים מקבלת חוות הדעת, לפי המאוחר.

שכרו והוצאותיו של מומחה

131. (א) בית המשפט רשאי לקבוע למומחה את שכרו והוצאותיו ואת אופן תשלומם, ובכפוף לאמור בתקנה 187(ב) – להטילם על בעלי הדין או על חלק מהם ולקבוע את מידת ההשתתפות של כל אחד מהם.

(ב) בית המשפט או הרשם רשאי להורות בכל עת לבעלי הדין או לאחד מהם, להפקיד סכומי כסף שייראו לבית המשפט או לרשם, לכיסוי שכרו והוצאותיו של מומחה או לשלם למומחה במישרין, ובגמר המשפט יחליט בית המשפט מי ישא בשכר ובהוצאות אלה; לא נענה בעל דין להוראה לפי תקנת משנה זו, רשאי בית המשפט או הרשם למחוק את כתבי טענותיו או לדחות את הדיון בתובענה למועד אחר עד שיקיים את ההוראה כאמור.

(ג) בדיון על החזקת קטין או אימוצו רשאי בית המשפט לקבוע ששכר מומחה והוצאותיו ישולמו מאוצר המדינה.

סמכותו של מומחה רפואי וחובותיו

132. מומחה רפואי שמינהו בית המשפט או הרשם רשאי לדרוש מבעל דין שיעמיד לבדיקה מי שטעון בבדיקה לביסוס כתבי טענותיו; הוא רשאי לדרוש מבעל דין לאפשר לו לשמוע דעתו של רופא או מומחה רפואי שנתן חוות דעת מטעם בעל דין ולקבל מכל אדם או מוסד, לעיון ולהעתיקה, את הרשומות הרפואיות הנוגעות למי שטעון בבדיקה כאמור, והוא חייב לערוך בבדיקה ולשמוע דעתו של רופא או מומחה רפואי כאמור, אם ביקש כך בעל דין, וכן לעיין ברשומות כאמור, אם הוגשו לו מטעם בעל דין.

בקשת הוראות

133. מומחה שמינהו בית המשפט או הרשם רשאי, בכל עת, לבקש מבית המשפט או הרשם, בכתב או בעל פה, הוראות לענין מילוי תפקידו.

חוות דעת מומחה שמינה בית המשפט

134. (א) מומחה שמינהו בית המשפט או הרשם יגיש לו את חוות דעתו תוך שלושים ימים מיום מינויו, זולת אם הורה בית המשפט או הרשם הוראה אחרת.

(ב) חוות הדעת תוגש במספר עתקים שיוורה בית המשפט או הרשם ובית המשפט ימציא אותם לבעלי הדין.

(ג) בעל דין רשאי לבקש בכתב, באמצעות בית המשפט, הבהרות מהמומחה על חוות דעתו.

צירוף אסמכתאות לחוות דעת מומחה

134א. חוות דעת של מומחה מטעם בעל דין או שמינה בית המשפט, תוגש בצירוף רשימת האסמכתאות אשר המומחה הסתמך עליהן בחוות דעתו; אסמכתאות אשר לא ניתן לאתן בנקיטת אמצעים סבירים, יצורפו לחוות הדעת.

בדיקה רפואית נוספת

135. בית המשפט או הרשם רשאי להורות למומחה רפואי לבדוק בבדיקה נוספת מי שטעון בבדיקה לפי סימן זה ולהגיש חוות דעת נוספת; כן הוא רשאי להורות לבעל דין שיעמיד מי שטעון בבדיקה כאמור לבדיקה נוספת בידי מומחה רפואי אחר.

תיקון כתבי הטענות

136. בעל דין רשאי, תוך חמישה עשר ימים מהיום שהומצאה לו חוות דעתו של מומחה מטעם בית המשפט, לתקן, בלי נטילת רשות מבית המשפט, את כתב טענותיו לאור האמור בחוות הדעת; היה בעל הדין תובע, רשאי הוא לתקן את הסעד שביקש, בין להעלאה ובין להפחתה, בין להרחבה ובין לצמצום.

אי קיום התקנות

137. (א) בעל דין שלא עשה כאמור בתקנה 127 או בתקנה 128 (ב) ולא פטר אותו בית המשפט או הרשם מכך, לא ייזקק בית המשפט להוכחה של ענין שברפואה מטעמו לענין הנדון.

(ב) בעל דין שלא נענה לדרישה לפי תקנה 128 (א) או 132, או להוראה של בית המשפט או הרשם לפי תקנה 135, או שלא נענה במידה מספקת, ואי ההיענות היתה ללא הצדק סביר, לא ייזקק בית המשפט להוכחה של ענין שברפואה מטעמו לענין הנדון.

(ג) בעל דין שלא עשה כאמור בתקנה 129, לא ישמע בית המשפט עדות של מומחה מטעם בעל הדין, אלא אם כן ראה לנכון לעשות כן מטעמים מיוחדים שיירשמו.

חוק העונשין

פרסום והצגת תועבה

214. (א) העושה אחת מאלה, דינו – מאסר שלוש שנים:

(1) מפרסם פרסום תועבה או מכינו לצורכי פרסום;

(2) מציג, מארגן או מפיק הצגת תועבה –

(א) במקום ציבורי;

(ב) במקום שאינו ציבורי – אלא אם כן הוא מקום המשמש למגורים או המשמש חבר בני אדם שהחברות בו היא למי שמלאו לו שמונה עשרה שנים ולתקופה רצופה.

(ב) המפרסם פרסום תועבה ובו דמותו של קטין, לרבות הדמיית קטין או ציור של קטין, דינו – מאסר חמש שנים.

(1ב) המשתמש בגופו של קטין לעשיית פרסום תועבה, או המשתמש בקטין בהצגת תועבה, דינו – מאסר שבע שנים.

(2ב) נעברה העבירה לפי סעיפים קטנים (ב) או (1ב) בידי האחראי על הקטין כהגדרתו בסעיף 368א, או בהסכמתו של אחראי כאמור, דינו של האחראי – מאסר עשר שנים.

(3ב) המחזיק ברשותו פרסום תועבה ובו דמותו של קטין או הצורך פרסום כאמור אף בלי להחזיק בו, דינו – מאסר שנה; לענין סעיף קטן זה, "מחזיק" או "צורך" – למעט המחזיק או הצורך באקראי ובתום לב.

...

(ד) לא יוגש כתב אישום –

(1) לפי סעיף קטן (א) – אלא בתוך שנתיים מיום ביצוע העבירה, ובידי פרקליט מחוז או בהסכמתו בכתב;

(2) לפי סעיפים קטנים (ב) עד (3ב) – אלא בידי פרקליט מחוז או בהסכמתו בכתב.

התעללות בקטין או בחסר ישע

368ג. העושה בקטין או בחסר ישע מעשה התעללות גופנית, נפשית או מינית, דינו - מאסר שבע שנים; היה העושה אחראי על קטין או חסר ישע, דינו - מאסר תשע שנים.

חוק השיפוט הצבאי, תשט"ו-1955

אינוס

75. חייל שעבר עבירה על סעיף 345 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, דינו – מאסר עשרים שנה; היו שלושה חיילים או יותר שותפים לעבירה כזו, וכל אחד מהם עשה את מעשה העבירה, יהיה דינו של כל עושה המעשה מאסר עולם.